

Dergimiz

Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı'nca Taranmaktadır.

İstem • Yıl:10 • Sayı:20 • 2012

ANKARALI MEVLEVÎ MEHMED ARISOY DEDE'NİN HAYATI VE MEVLÂNÂ MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN DEFTERİ

Yrd.Doç.Dr. İbrahim KUNT

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.

Hacer TOTAN

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi,

ÖZET

Bu çalışma, ömrünü Mevlânâ dergâhında hizmete adanmış Ankaralı Mevlevî Mehmed Arısoy Dede'nin hayatı, eserleri ve kendi el yazısıyla kaleme aldığı defterlerinden biri olan Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesinde bulunan defterinin tanıtımını kapsamaktadır.

Yazma eser ihtiva eden kütüphanelerde bulunan birçok defterin gerek edebî ve gerekse tarihî yönden büyük önem arz ettikleri bilinmektedir. Ankaralı Mehmed Dede'nin Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesinde 125 numara ile kayıtlı defteri de bu açıdan önemli bir örnektir.

Mehmed Dede, 1291/1874 yılında Ankara'da dünyaya gelmiş, yaşadığı dönemin şartlarına göre iyi bir eğitim aldıktan sonra Mevlânâ Dergâhında derviş olmuş bir Mevlevîdir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Mehmed Arısoy Dede, Mevlânâ Müzesi, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması.

ABSTRACT

The Life of Senior Dervish Mevlevi Mehmed Arısoy and his Notebook Located in the Mevlana Museum

This study includes the life of Senior Dervish Mevlevi Mehmed Arısoy of Ankara who dedicated his life for serving in the Mevlana lodge, his studies and the introduction of one of his notebooks which is located in the Abdalbaki Gölpinarli library of Mevlana Museum.

It is a known fact that narrative studies located in libraries that include written documents have great historical and literary importance. The notebook of Senior Dervish Mehmed Arısoy numbered 125 which is located in the Abdalbaki Gölpinarli library of Mevlana Museum is an important example.

Mehmed Arısoy was born in Ankara in 1291/1874 and had become a dervish in the Lodge of Mevlana upon the completion of a good education regarding to the conditions of his period.

Key Words: Mevlevi, Senior Dervish Mehmed Arısoy, Mevlana Museum, Abolition of dervish lodges.

GİRİŞ

Kütüphanelerde yazma nüshalar halinde muhafaza edilen defterlerin gerek edebî gerek tarihî yönden büyük önem arz ettikleri tartışılmaz bir konudur. İstisnası olsa bile bu eserler müelliflerinin yaşadığı çağa ait birçok bilgiyi kapsamakta ve bazı önemli noktaların aydınlanmasına vesile olmaktadır. Özellikle defterlerde bulunan tarih düşürme manzûmeleri, haklarında az bilgi bulunan birçok önemli şahsiyetin özgeçmişlerinin aydınlanmasına vesile olmaktadır.

Bu defterler tek başlarına bu özellikleri hâiz görülmebilirlerse de en azından çeşitli meselelerle ilgili bazı ipuçlarını barındırmaktadırlar. Bu eserlerde kullanılan dil, üslûp, ıstılah, nakledilen mensur ve manzum parçalar ile benzeri hususlar yazıldığı asrın fikrî, edebî ve siyasî özelliklerinin daha iyi anlaşılması hususunda kaynak teşkil edebilecek durumdadır. Defteri incelenen şahıs meşhur bir şahsiyet olmasa bile kendisi ile aynı asırda yaşamış ve aynı düşünceyi paylaşan insanları anlama ve değerlendirmede bir ölçü olabilir.

Çalışmamıza konu teşkil eden Ankaralı Mevlî Mehmed Arısoy Dede'nin Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesinde 125 numara ile kayıtlı defteri de bu açıdan önemli bir örnektir. Özellikle Mevlevîlik tarihi bu defterlerle daha iyi anlaşılacak, bilinmeyen bazı noktalar aydınlığa kavuşacaktır.

A. HAYATI

Ankaralı Mehmed Dede, 1291/1874 yılında Ankara'nın Hacı İvaz Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Yorgancıoğullarından Seyyid Mehmed'in oğludur. Ankaralı Mehmed altı yaşında iken mahalle mektebine başlamış, daha sonra Ankara Mekteb-i Rüştîyesi (Ortaokul)'ne gitmiş ve pekiyi derece ile mezun olmuştur. Ahlâkı, terbiyesi ve zeki olması yönleriyle hocalarının dikkatini çeken Ankaralı Mehmed, daha sonra Ankara Mülkiye İdadisi (Lise)'ne girmiştir. Burada Arapça, Farsça, Fransızca derslerinin yanı sıra coğrafya, tarih, dini ilimler, hüsnî hat ve fen dersleri eğitiminden sonra, 10 Haziran 1895 yılında iyi bir derece ile mezun olarak diplomasını almıştır. Bu bilgilere dayanarak Ankaralı Mehmed Arısoy Dede'nin iyi bir eğitim aldığını söylemek yanlış olmayacaktır¹.

Mehmed Arısoy, öğrencilik yıllarında Farsça hocası İbrahim Efendi'nin kendisine Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden ödev olarak verdiği bir metni tercüme ederek Mesnevî'den çok etkilenmiş, o günden itibaren sürekli Mesnevî okumuş ve birçok bölümünü ezberlemiştir².

Eğitimi tamamlayan ve öğrencilik yıllarında yüreğine Hz. Mevlânâ aşkı düşen Mehmed Arısoy, Ankara Mevlevîhânesi'den Ali Dede'nin huzuruna çıkarak Mevlî dervişi olmak istediğini söylemiştir. Ali Dede, başarılı bir şekilde okulunu bitiren ve diplomasını alan Mehmed Dede'ye, elindeki diploma ile yolunun çok açık olduğunu, iyi bir iş bulabileceğini söylemiş ve derviş olmanın zor-

¹ Uz, Mehmet Ali; *Ankaravî Mehmed Dede*, s. 24

² Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", *Anıt Dergisi*, s. 6-7.

luklarından bahsetmiştir. Derviş olma konusunda ısrarlı olan Ankaralı Mehmed Arısoy'un Ali Dede'nin anlattığı zorlukları göze alarak kararını vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Derviş olma konusunda ailesinden izin alması gereken Mehmed Dede, bu izni alabilmek için çok çabalamış, ancak bir yıl sonra bu izni alabilmiştir³.

Mehmed Dede için bundan sonra önemli olan, Ankara Mevlevîhânesi'ndeki Ali Dede'den, Konya Mevlânâ Dergâhı'nda görev yapan Aşkî Dede Efendi (ö. 1900)'ye bir mektup yazmasını sağlamaktır. Çünkü onun yazacağı bir mektupla işi daha da kolaylaşacaktır. Ali Dede ile bu konu hakkında görüşmüş, Ali Dede, Mehmed Arısoy'un derviş olma yolundaki isteğini kabul etmiştir. İsteddiği mektubu Ali Dede'den alan Ankaralı Mehmed Dede ailesi ile vedalaşarak Konya'ya doğru yola çıkmıştır.

Ankara Mevlevîhânesinde görevli Ali Dede gibi, Konya'daki Mevlânâ Dergâhında görev yapan Aşkî Dede de derviş olmak isteyen Mehmed Arısoy'a verdiği kararda emin olup olmadığını sormuş ve derviş olmanın zorluklarını anlatmıştır⁴. Verdiği karardan emin olan Mehmed Dede'den ikrar⁵ alınmış ve o günden itibaren Ankaralı Mehmed çileye⁶ girmiştir. Önce dergâh matbâhında⁷, Saka Postu denilen post üzerinde üç gün iki dizinin üzerinde ve murâkabe⁸ vaziyetinde oturmuş, matbâhta çalışanların (matbâh canları) hizmetlerini seyretmiş, üç günden sonra da Kazancı Dede'nin⁹ huzuruna götürülerek bu yola girmekte hala kararlı olup olmadığı sorulmuştur. Dervişlikle ilgili çeşitli uyarılar verilip tekrar ikrar alındıktan sonra derviş olmakta kararlı olan Mehmed Dede'ye, usûl gereği, "Dervişlik zordur, çileyi kırmak¹⁰ iyi değildir. Dervişlik ateşten gömlek, demirden leblebidir. Bu yolda aç ve susuz kalmak, dövülmek, haksız yere söz işitmek vardır. Dervişlik, ölmezden evvel ölmek demektir" uyarıları verildikten ve tekrar ikrar alındıktan sonra, bin bir gün¹¹ sürecek olan çile hayatı baş-

³ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", *Anıt Dergisi*, s. 7.

⁴ Uz, Mehmet Ali; *Ankaravî Mehmed Dede*, s. 26-28.

⁵ İkrar vermek sözü, çile çıkarmaya ve kendisini tamamiyle tarikate vermeye razı olduğuna dair bir ahitte bulunmak anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Gölpınarlı, Abdülbâkî; *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 391.

⁶ Kırk gün az uyumak, az yemek, az konuşup çok ibadet ederek nefsi terbiye etmektir. Mevlevî çilesi binbir gün hizmetle olur ve tekkede çıkarılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gölpınarlı, Abdülbâkî; *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 391-396.

⁷ Matbah-ı Şerif, Mevlevîlerin kutsal ocağıdır. Burada Mevlevî olmak isteyenler eğitilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Top, H. Hüseyin; *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, s. 41, 43.

⁸ Murâkabe, gözetlemek, korumak, kontrol etmek demektir. Allah'ı kalb ile düşünmek. Detaylı bilgi için bkz.: Cebecioğlu, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 445.

⁹ Mevlevîlikte mutfak, yeni dervişler için ilk terbiye ve hizmet mahallidir. Mutfâğın en kıymetli ve önde gelen görevlisine Kazancı Dede denirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Top, H. Hüseyin; *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, s. 42.

¹⁰ Mevlevîlikte "çile kırmak", 1001 günlük çileyi yarım bırakarak tamamlamamak demektir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 395.

¹¹ Ayakçılıktan başlayarak bin bir gün boyunca; ayakçı, çerağcı, süpürgeci, dışarı kandilcisi, yatakcı, tahmişçi, içeri kandilcisi, içeri meydancısı, somatçı, pazarcı, dolapçı, bulaşıkçı, şerbetçi, abrizci, çamaşırıcı, dışarı meydancısı, halife dede, kazancı dede olmak üzere on sekiz değişik hizmeti görür. Geniş bilgi için bkz. Gölpınarlı, Abdülbâkî; *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 397.

lamıştır. Mehmed Dede, bundan sonra Mevlevilikte bulunan on sekiz değişik hizmetle meşgul olmuştur. Bu esnada ahlâkı, tavır ve hareketleri de gözlemlenen Mehmed Dede çevresindekilerin sevgi ve takdirini de kazanmıştır¹².

Mehmed Dede, bin bir günlük çileye sabırla katlanmış, olgunlaşmış, zaman zaman da postnişin Abdülvâhid Çelebi¹³ (ö. 1325/1907)'nin teveccüh ve takdirlerine mazhar olmuştur. Mehmed, bin bir gün süren çilenin sonunda Aşçı Dede¹⁴'nin gülbangından¹⁵ sonra 9 Mart 1900 tarihinde 26 yaşındayken hücrenişin derviş yani 'dede' olmuştur. Bu merasimden iki gün önce Aşkî Dede vefat etmiş ve onun boşalan hücresi yirmi altı yaşında olan Ankaralı Mehmed Dede'ye verilmiş ve birkaç ay sonra 12 Ağustos 1900 tarihinde dergâh bevvalığı¹⁶ hizmetine getirilmiştir¹⁷. Mehmed Dede, âdet olduğu üzere dervişlerin diğer dergâh ve dedeleri ziyaret etmesinin gerekliliği dolayısıyla bir seyahate çıkmış, 11 Haziran 1906'da Bursa Mevlevîhânesi'ne¹⁸ gitmiş, bir süre orada hücrenişin olarak kalmıştır. Mehmed Dede bu seyahatinde Bursa, İstanbul ve Afyon Mevlevîhânelerini ve son olarak memleketi Ankara'da bulunan Mevlevîhâneyi ziyaret ettikten sonra yakınlarını da görerek Konya'ya dönmüştür.¹⁹ Arapça, Farsça ve Fransızca'yı iyi bilen Mehmed Arsoy, Mesnevîhan ve Sultan Selim Camii hatibi Sıdkî Dede²⁰ (ö. 1824/1933)'den de Mesnevî okumuş, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Dîvân-ı Kebîr adlı eserinden birçok gazel tercüme etmiştir²¹. Hüsn-i hatta, ta'lik ve nesihde oldukça ileri düzeyde bilgi sahibi olan Mehmed Dede, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin büyük bir kısmını ezberlemiş olduğundan, o dönemde Mesnevî-i Şerîf'in yegâne hâfızı sayılırdı²². Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312)'in İbtidâ-nâme, Rebâb-nâme ve İntihâ-nâme isimli eserlerini tercüme etmiş, yine Sultan Veled'in Dîvânı'nı tetkik etmiştir. Ayrıca İsmail Ankaravî'nin Minhâcû'l-Fukarâ adlı eserini ve Feridun Sipehsâlâr'ın Menâkıb-ı Mevlânâ isimli eserini istinsah etmiştir. Mehmed Dede, semâ yapmış, musıkî dersleri almış ve zaman zaman da ney üflemiştir²³.

¹² Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", Anıt Dergisi, sayı: 27, Mayıs 1960, s. 8.

¹³ Gölpinarlı, Abdülbâkî; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 177, s. 236-240.

¹⁴ İkrar verip çile çıkarmış ve hücre sahibi olmuş salık, dede diye anılırdı. Daha geniş bilgi için bkz., Gölpinarlı, Abdülbâkî; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 391-395

¹⁵ Merasimlerde yapılan sesli dualara gülbang denir. Bkz., Top, H. Hüseyin; *Mevlevî Usul ve Adabı*, s. 273

¹⁶ Mevlânâ Dergâhının türbedarlarına verilen isimdir. Türbe kapısını açıp kapatırlardı. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 212

¹⁷ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", Anıt Dergisi, sayı: 27, Mayıs 1960, s. 9.

¹⁸ Mevlevîlik tarihi boyunca en önemli Mevlevî merkezlerinden biri olan Bursa Mevlevîhânesi hakkında geniş bilgi için bkz. Küçük, Sezaî; *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 181.

¹⁹ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", Anıt Dergisi, sayı: 27, Mayıs 1960, s. 9.

²⁰ Sıdkî Dede ile ilgili geniş bilgi için bkz. Özönder, Hasan; "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", *II. Millî Mevlânâ Kongresi*, (Tebliğler), Konya, 1987, s. 129-131.

²¹ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", Anıt Dergisi, s. 9.

²² Ulunay, Refî Cevad; "Dede'miz de Göçdü", *Milliyet*, 12 Ekim 1957, s. 2; Elgin, Necatî; "Hücrenişin Mehmed Dede", *Anıt Dergisi*, sayı: 27, Mayıs 1960.

²³ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", s. 9; Necatî Elgin, "Hücrenişin Mehmed Dede", sayı: 27, Mayıs 1960.

Mehmed Dede, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin çöküşüne, Millî Mücadele yıllarına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanık olmuştur. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, İcra Vekilleri Heyetinin 2 Eylül 1925 tarihli kararı üzerine tüm tekke ve zaviyeler kapatılmış sadece Mevlânâ Türbesi, müze olması kaydıyla açık bırakılmıştır²⁴. Maârif Vekâletince kurulan bir komisyon, dergâhta bulunan eşyaları tespit etmiş, postnişîn Abdülhalim Çelebi (ö. 1925) İstanbul'a gitmiş, dergâh türbedarı Hakkı Dede ile Bevâb Mehmed Keleş Dede, dergâhın tesliminden sonra dergâhtan ayrılmışlar fakat Ankaralı Mehmed Dede hücrelerini terk etmemiştir²⁵. Bu konu ile ilgili olarak Mehmed Dede'ye sağlığında sık sık ziyaret eden Mehmet Emiroğlu Bey'in vefatından bir iki ay kadar önce kendisinden dinlenerek not alınan bir rüya rivayeti de bulunmaktadır. Bu rivayete göre Mehmed Dede, tekke ve dergâhların kapatılması kararı alınmadan bir süre önce, Hazret-i Mevlânâ'yı rüyasında görmüş, Hazret-i Pîr, Mehmed Dede'nin eline bir süpürge vermiş ve dergâhın içinden başlayarak kapı önüne kadar süpürmesini söylemiştir. Mehmed Dede rüyanın ne anlama geldiğini, tekke ve dergâhların kapatılması kararının çıkmasından sonra anlamış ve rüyasını hizmete devam edeceği şeklinde yorumlamıştır²⁶. Zamanın Müze Müdürü M. Yusuf Aktürk, Mevlânâ Türbesi'nin müze olması şartıyla açık kalabileceği kararının ardından, derviş hücrelerini bozdurmaya ve dergâhı müze haline getirmeye başlamıştır. Mehmed Dede'nin hücrelerinden ayrılmadığı görülünce durum Müze Müdürüne bildirilmiş ve M. Yusuf Aktürk, Mehmed Dede ile görüşmüştür. Mehmed Dede, M. Yusuf Aktürk'e dergâha bir daha buradan çıkmamak üzere geldiğini, kabul edildiği takdirde dergâhta hademe olarak kalmak ve burada ölmek istediğini söylemiştir. Müze Müdürü M. Yusuf Aktürk, Mehmed Dede'nin bu yola baş koyduğunu anlamış, müze haline getirmek için çalıştığı dergâhın tecrübeli bir insana ihtiyacı olduğunu düşünerek gerekli işlemleri başlatmış, Mehmed Dede yeni adıyla Konya Âsâr-ı Atika Müzesi (Konya Eski Eserler Müzesi) müstahdemi olarak görevlendirilerek dergâhta kalmasına izin verilmiştir²⁷. Ankaralı Mehmed Dede Türkiye'de hücrelerini terk etmeyen son Mevlevî Dedesi olup müstahdemlik görevine elli yaşındayken 1926 yılında başlamıştır²⁸.

Bu görevi 9 yıl kadar süren, 1934 yılında emekliye sevk edildiğinde altmış yaşında olan Mehmed Arısoy kısa bir seyahate çıkmış ancak seyahatini bitirmeden Mevlânâ Müzesine geri çağırılmıştır. Zira Mevlevîliğe yakınlığıyla tanınan ve dönemin Maarif Vekilliğini yürüten Hasan Âlî Yücel tarafından vefatına kadar müzedeki hücrelerinde oturma izni çıkarılmış, verilen bu izin sayesinde Mehmed Dede vefatına kadar hücrelerinden ayrılmamıştır²⁹. Ancak Yazar Mehmet Ali

²⁴ Kara, Mustafa; *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, s. 152.

²⁵ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", s. 9-10.

²⁶ Uz, Mehmet Ali; *Ankaravî Mehmed Dede*, s. 32.

²⁷ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", s. 10.

²⁸ Uz, Mehmet; *Ankaravî Mehmed Dede*, s. 33.

²⁹ Önder, Mehmet; "Mehmed Dede", s. 10.

Uz'un *Ankaravî Mehmed Dede* isimli eserinin ekler kısmında yer alan Mehmed Dede'nin 7 Ekim 1934 tarihli Hüs-n-i Hâl belgesinde, görevini kendi arzusuyla bırakmış gibi gösterildiği görülmektedir³⁰.

Ankaralı Mehmed Dede, 10 Ekim 1957 tarihinde 83 yaşında iken ebediyete intikal etmiş ve Konya Üçler Mezarlığı'na defnedilmiştir³¹. Mehmed Dede vefatından önce bir vasiyet hazırlamış ve vasiyetinin Müze Müdürü Mehmet Önder tarafından yerine getirilmesini istemiştir. Vefatından sonra bir heyet huzurunda açılan bu vasiyetnâme uyarınca, Mehmet Önder tarafından Şem's-i Tebrîzî Türbesi'nin bahçesine Mehmed Dede adına bir çeşme yaptırılmış, Konya Hastanesi İmar Derneğine yardım edilmiş, layık olduğu üzere bir mezar yaptırılmış, 61 adet kitabı Müze Kütüphanesine kaydedilmiştir³². Ankaralı Mehmed Dede'nin Üçler Mezarlığındaki kabri Sıdkî Dede'nin kabri ile Rûhî Dede'nin kabri arasındadır. Ankaralı Mehmed Arısoy Dede'nin vefatı 11 Ekim 1957 tarihli Yeni Konya Gazetesi'nde duyurulmuştur³³. Ölene kadar hüccresini terk etmeyen, Mevlânâ Dergâhı'nın en sadık dervişlerinden Ankaralı Mevlvî Mehmed Arısoy Dede'nin Mevlânâ Müzesi'ndeki hüccresi, bugün Mehmet Önder Kitaplığı olarak kullanılmaktadır.

Ankaralı Mevlvî Mehmed Dede'nin evlendiğine ve bir aile kurarak hayatını devam ettirdiğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır³⁴. Ömrü boyunca Mevlânâ Dergâhı'nın hizmetkârı olarak yaşayan ve Mevlvîlik yoluna altmış bir sene hizmet eden Mehmed Dede hiç evlenmemiş olmalıdır.

B. DEFTERLERİ

Ankaralı Mehmed Dede'nin tespit edilebilen iki edebî defteri bulunmaktadır. Bunlardan ilki A. R. İzzet Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesi, Mehmed Önder Arşivinde 14877 numara ile kaydedilmiş 72 varaktan oluşan defteri, diğeri ise Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesinde 125 numara ile kaydedilmiş 48 varaktan oluşan defteridir.

1. A. R. İzzet Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesi, Mehmet Önder Arşivi, 14877 No'lu Defteri: Mehmed Dede'nin defteri 140x85 mm. ebatlarına sahip, kendinden çizgili sayfalardan oluşan 72 varak bir el yazmasıdır. Her sayfasın-

³⁰ Mehmed Arısoy Dede'ye ait Hüs-n-i Hâl belgesi için bkz. Mehmet Ali Uz, *Ankaravî Mehmed Dede*, s. 74.

³¹ Önder, Mehmet; "*Mehmed Dede*", s. 11; Ulunay, Refi Cevad; "*Dede'miz de Göçtü*", s. 3; Araz, Nezihe; "*Mehmed Dede Efendi*", *Anıt Dergisi*, s. 5.

³² *Anıt Dergisi*, Mehmed Dede Özel Sayısı, s. 1.

³³ 11 Ekim 1957 tarihli Yeni Konya Gazetesi'nde Mehmed Arısoy'un vefatı şu şekilde duyurulmuştur: "Dün şehrimizin sevimli ve sevgili bir insanı hayata gözlerini yummuş ve ölümüyle sevgili ve mutlu bir tarih sayfası da kapanmıştır. Mevlânâ Celâleddin Türbesinde son Mevlvî dedesi olarak tanınan "Mehmed Dede" dün sabahın erken saatlerinde hayata gözlerini yummuştur. Mehmed Arısoy'un ölüm haberi şehre çok çabuk yayılmış ve öğle namazından sonra kendisini sevenlerinin omuzları üzerinde ebedi istirahatgâhı Üçler'e defnedilmiştir. Mehmed Dede'ye Tanrı'dan rahmet, Mevlânâ Türbesi müntesiplerine, kendisini sevenlere baş sağlığı dileriz.", Yeni Konya Gazetesi, 11 Ekim 1957.

³⁴ Önder, Mehmet; "*Mehmed Dede*", *Anıt*, sayı: 27, Mayıs 1960, s. 6.

daki satır sayısı farklıdır. Kapak ve şirazesi yoktur. Özellikle ilk ve son yapraklarda yıpranma, yırtık ve eksiklikler mevcuttur. Defter formalar halinde olup, sırt kısmının iki yerinden tel zimba ile tutturulmuştur. Bazı sayfalar sırttan ayrılmış ve kenar kısımları yıpranmıştır. Defter 1^a'dan 7^a'nın ortalarına kadar siyah kurşun kalemle yazılmış olup, 7^a'nın ortasından sonra çoğunlukla siyah mürekkeple kullanılmıştır. Defterin bazı yaprakları siyah kurşun kalemle yazılmış, mavi ve yeşil mürekkepli kalemler de bazı yapraklarda kullanılmıştır. Muhtemelen süsleme amacıyla defterin etek, baş ve ağız kısmı kırmızı bir boya ile boyanmıştır. Bu kırmızı renk zaman içerisinde sayfa içlerine doğru yayılmış olup özellikle defterin ilk yapraklarında görülmektedir.

Eser, değişik zamanlarda değişik kalemlerle ama hepsi de Ankaralı Mehmed Dede'nin eliyle yazılmış, Arapça, Farsça ve Türkçe manzum ve mensur parçaları ihtiva eden bir defterdir. Defterde, Mevlânâ, Hakîm Senâî, Sultan Veled, Ferîdüddîn-i Attâr, Sa'dî-i Şîrâzî, Şefik Can, Tâhirü'l-Mevlevî gibi önemli şairlerin şiirleri, yazarı belli olmayan ve bir kısmının Ankaralı Mehmed Dede'ye ait olduğu düşünülen şiir ve tercüme, çeşitli dualar, âyetler, hadisler, ilaç terkîb ve tarifleri mevcuttur. Bu defter Arzu Yılmaz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır³⁵.

2. Mevlânâ Müzesi, Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesinde 125 No ile Kayıtlı Defter: Türkçe, Arapça ve Farsça muhtelif mensur ve manzum parçaları ve bazı notları içeren bu defterin ebadı 145x90 mm.dir. İçinde Sıdkî Dede'nin vefat tarihi, Midhat Bahârî'nin şiirleri, Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin şiirleri, Veled Çelebi İzbudak'ın elyazısıyla bir şiiri, Üsküdar Mevlevîhânesi son şeyhi Ahmed Remzi Dede'nin bir şiiri ve ölüm tarihi, dergâhların kapatılma tarihi, ayrıca muhtelif yazılar ve adresler yer almaktadır³⁶.

Ankaralı Mehmed Dede'nin bu defteri 48 varaktan oluşan bir el yazmasıdır. Kapak ve şirazesi dağılmıştır. Özellikle ilk ve son yapraklarda yıpranmalar, yırtıklar mevcuttur. Bazı sayfalar sırttan bağımsızlaşmış ve kenar kısımları yıpranmıştır. Defter çoğunlukla siyah mürekkeple yazılmış, bazı sayfalarında ise yer yer kırmızı mürekkebe dönülmüş, mavi ve yeşil mürekkeple de bazı sayfalarda kullanılmıştır. Defter samanî renkte, çoğunlukla kendinden çizgili sayfalardan oluşmaktadır. Defterin her sayfasındaki satır sayısı farklıdır.

Bu defter, değişik zamanlarda değişik kalemlerle Mehmed Dede'nin eliyle yazılmış, Arapça, Farsça ve Türkçe manzum ve mensur parçaları ihtiva eden bir eserdir. Defterde, Mevlânâ, Hakîm Senâî, Sultan Veled, Sa'dî-i Şîrâzî, Muallim Nâcî gibi önemli şairlerin şiirleri, yazarı belli olmayan ve bir kısmının Ankaralı Mehmed Dede'ye ait olduğu düşünülen şiirler, çeşitli dualar, âyetler, hadisler

³⁵ Daha geniş bilgi için bkz.: Yılmaz, Arzu; *Ankaralı Mevlâî Mehmed Arısoy Dede'nin Hayatı ve Konyanoğlu Kütüphanesindeki Defteri (Metin-İnceleme)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010

³⁶ Gölpınarlı, Abdülbâkî; *Mevlâna Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, s. 165.

ile ilaç terkiib ve tarifleri mevcuttur.

Mesnevîhân olan Mehmed Dede'nin Mesnevî beyti olarak kaydettiği bazı beyitlerin Mesnevî'de kayıtlı olmaması, kendi ezberinde olmayan ve Mesnevî'den olduğunu düşündüğü beyitleri kaydettiğini düşündürmektedir. Defterin bazı sayfalarında çeşitli tarihler ile ilgili ebced hesaplamaları da yapılmıştır. Önceki bazı sayfalarda kaydetmiş olduğu şiirleri daha sonraki sayfalarda tekrar kaydettiği de tespit edilmiştir.

Mehmed Dede defterine zaman zaman ünlü şahsiyetlerin beyitlerini kaydetmiş ve bu beyitlerin tercümelerini de yapmıştır. En çok beyti kaydedilen mütefekkir Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir. Mehmed Dede'nin bir Mevlevî olduğu göz önüne alındığında bu durumun gayet tabii olduğu düşünülebilir. Metinde vr. 1^b'de Dîvân-ı Kebîr'den kaydettiği rubâînin tercümesini şu şekilde vermiştir:

[*Rubâ'î, Ahreb:*

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'il

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'il

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fe'

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'il]

تاره نبرد غريب الا بر تو

خورشيد و مه و ستارها³⁷ چاکر تو³⁸

درها همه بسته اند الا در تو

ای در کرم و عزت و نور افشانی³⁹

[*Derhâ heme beste-end illâ der-i tû*
Ey der kerem u 'izzet u nûr efsânî

Tâ reh nebered garîb illâ ber-i tû
Hûrşîd u meh u sitârehâ çâker-i tû]

Tercüme

Bütün kapıları kapalıdır ancak seniñ kapın açık kaldı. Garîbü'd-diyâr olanlar vâşıl olamadılar, ancak saña eriştiler ey keremkârlıkta, 'izzet-i maķâmda, tenvîr-i cihânda bî-nazîr olan Mevlânâ, güneş, ay, yıldızlar senin bendegânındır.

Mehmed Arısoy, Mevlânâ Müzesinde bulunan bir tas üzerindeki Hâfız-ı Şîrâzî'nin bir beytini defterine kaydetmiş, belki de tasın veya üzerindeki yazının zamanla kaybolacağından endişe ettiğinden bu beyti kayda geçirmek istemiştir. Zira Mevlânâ Müzesinde yaptığımız araştırmalarla bu tasa ulaşamamıştır.

[vr. 3^a]: [*Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

³⁷ Metinde سترگان şeklinde kaydedilmiştir.

³⁸ "Garîb olanın yolunun sadece sana varması için bütün kapıları kapattılar, yalnız senin kapın açıktır. Ey keremde, yücelikte, nur saçıcılıkta, güneşin de, ayın da, yıldızların da kendisine köle oldukları güzel, ancak senin kapın açıktır." Bu rubâî Bediüzzaman Furûzânfer tarafından hazırlanan Külliyyat-ı Şems'te yukarıda yazıldığı gibi kaydedilmiştir. Geniş bilgi için bkz. *Külliyyât-ı Şems-i Tebrîzî*, s. 1455 (rubâî no: 1569); Can, Şefik; Hz. Mevlânâ'nın Rubailerî, Rubai no.: 170.

³⁹ Metinde افشانی şeklinde kaydedilmiştir.

خاک بر سر کن غم ایام را⁴⁰
[Hezec: Mef'ûlû mefâ'ilûn fe'ûlûn]
سلطانی جم مدام دارد⁴¹

ساقیا بر خیز و در ده جام را
آن کس که به دست جام دارد

[Sâkiyâ ber hîz u der deh cām rā
Ân kes ki be-dest cām dâred]

Hâk ber ser kun gam-i eyyâm rā
Sultânî-i Cem mudâm dâred]

Mesnevî'den kaydettiği bazı beyitlerin, örneğin vr. 39^b'de olduğu gibi, Süleyman Nahîfî tarafından yapılan tercümeleri kaydedilmiş, sadece vr. 18^b'de Mehmed Dede'nin kendi tercümesiyle birlikte kaydedilmiştir:

[vr. 18^b]

[Remel: Fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilûn]

بیت

جان دهی کز بهر حق جانت دهند

نان دهی کز بهر حق نانت دهند

[Beyt]

Nân dehî kez behr-i Hâk nânet dehend
Cân dehî kez behr-i Hâk cânet dehend]

Cânını bilmekten murâd rûhuñ emr-i İlahî ve nefḥa-i Rabbânî olduğunu ve cisimde 'ke'ddühni fi's-simsimi' sereyân kıldığını bilmek degildir, nitekim 'ulemâ-i kelâmiyyenin bilmesi bu gûnedir belki murâd cânının Rabbîsiyle kâ'im olmasını ve ondan dâ'imâ feyz ü nûr almasını ve onun kemâl-i kurbünü bulmasını ve oña mazhar ve mir'ât olmasını ve evşâf ü aḥlâkıyla ittisâf kılmasını ma'al-yaḳîn bilmesidir.

[vr. 39^b]

[Remel: Fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilûn]

مثنوی

زان طرف هم پیشت آید آفتی

گر گریزی بر امید راحتی

[Mesnevî :

Ger gurîzî ber umîd-i râḥatî

Zân taraf hem pîşet âyed âfetî]

Ma'nâsı:

Eylesen ümmîd-i kunc-i râḥatî

Bir taraftan vardır elbet âfetî⁴³

[Remel: Fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilûn]

مثنوی

جز به خلوتگاه حق آرام نیست

هیچ کنجی بی دد و بی دام نیست

[Mesnevî:

Hîç kuncî bî-ded u bî-dâm nîst Cuz be-ḥalvetgâh-ı Hâḳ ârâm nîst]

⁴⁰ "Sâki; kalk, kadehi doldur, sun. Dünya gaminin başına toprak saç!" Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân-ı Hâfız, haz. Dr. Yahya Karîb, Tahran, s. 8.

⁴¹ "Kadeh elinde olan kimse her zaman Sultan Cem'in sultanlığına sahiptir." Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân-ı Hâfız, haz. Dr. Yahya Karîb, Tahran, s. 121.

⁴² "Hak uğruna ekmek verirsene sana ekmek verirler; Hak uğruna can verirsene sana da can bahşederler." Mesnevî, Çev.: Veled İzbudak, I/2236.

⁴³ Bu tercüme Nahîfî'ye aittir bkz.: Nahîfî, Manzum Nahîfî Tercümesi, II., s. 23, beyit no. 590

Ma'nası:

Kūşe yoktur olmaya bî-dāmgāh Oldu ḥalvetgāh-ı Ḥaḡ ancak penāh⁴⁴

Ankaralı Mehmed Dede zaman zaman defterine Mevlānâ'nın söylediği sözlerden alıntı yapmış, ancak bu alıntılarının nereden olduğunu belirtmemiştir. İçerisinde birçok ayet ve hadis de bulunan bu nesir örneklerinden biri defterde vr. 3^b'de şu şekilde kaydedilmiştir:

از حضرت مولانا

پرسیدند که در حقّ سماع چه فرمای جواب داد که أَسْمَاعُ أَلْهُ الْعَارِفِينَ وَ طَاعَتُ الْمُجِيبِينَ وَ مَقْصُودُ الطَّالِبِينَ وَ كَفَتْ أَسْمَاعُ قَرْضُ لِقَوْمٍ وَ سُنَّةُ لِقَوْمٍ وَ بَدْعَةُ لِقَوْمٍ الْقَرْضُ لِلْخَالِصِينَ وَ السُّنَّةُ لِلطَّالِبِينَ وَ الْبَدْعَةُ لِلْغَافِلِينَ وَ كَفَتْ مَنْ لَمْ يَتَحَرَّكَ بِالسَّمَاعِ فَلَيْسَ مِنِّي.⁴⁵

[Ez-Ḥazret-i Mevlānā

Pürsüdü ki der-Ḥaḡḡ-ı semā' çe fermāy cevāb dād ki es-semā'u āletü'l-'ārifine ve ṭā'atü'l-muḥibbine ve maḡşüdü't-ṭālibine ve guft es-semā'u farzun li-ḡavmin ve sünnetün li-ḡavmin ve bid'atün li-ḡavmin el-farzu li'l-ḡālisine ve's-sünnetü li't-ṭālibine ve'l-bid'atü li'l-ḡāfiline ve guft men lem yeteḡarrak bi's-semā'i feleyse minni.]

Mehmed Dede defterinde, Ḥakīm Senāi ve Sa'dī-i Şirāzī gibi Fars Edebiyatının en önemli isimlerine de vr. 17^a ve 19^a'da şu beyitlerle yer vermiştir:

[vr. 17^a]

[Ḥafif: Fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün]

بیت حکیم سنایی⁴⁶

بر آن جز قیامتى نبود⁴⁷

تخمهایی که شهوتی نبود

[Beyt-i Ḥakīm Senāi

Toḡmhāyī ki şehveti nebuved Ber-i ān cuz kıyāmeti nebuved]

[vr. 19^a]

[Ḥafif: Fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün]

خاک شو پیش از آنکه خاک شوی⁴⁸

ای برادر چو عاقبت خاکست

[Ey berāder çü 'ākıbet ḡākest

Ḥāḡ şev piş ez-ānki ḡāḡ şevī]

Nizāmî-i Gencevî'nin Mahzenü'l-esrār adlı mesnevîsinden bir beyit de Mehmed Dede'nin defterinde vr.17^a'da şu şekilde kaydedilmiştir:

⁴⁴ bkz.: Nahîfî, *Manzum Nahîfî Tercümesi*, II., s. 23, beyit no. 591

⁴⁵ "Hz. Mevlānâ'ya 'Sema hakkında ne buyurursun' diye sordular. Şöyle cevap verdi: 'Sema ariflerin aleti, sevenlerin ta'atı ve öğrencilerin amacıdır.' Ve şöyle söyledi: 'Sema bir topluluk için farz, bir topluluk için sünnet ve bir topluluk için bid'attir. Kalbi temiz olanlar için farz, öğrenciler için sünnet, gafiller için bid'attir.' Ve şöyle söyledi: 'Kim sema ile harekete geçmezse benden değildir.'"

⁴⁶ Bu beyit Senāi-i Gaznevî'nin *Hadikatü'l-hakika* adlı eserinde kayıtlıdır. Geniş bilgi için bkz.: Ebu'l-Mecdüd bin Âdem Senāi-i Gaznevî, *Hadikatü'l-hakika* ve *Şer'atü't-tarika*, s. 489

⁴⁷ "Nesil kaygısıyla oluşmayan şehvetin kıyâmet koparmaktan başka seremesi olmaz."

⁴⁸ "Ey birader toprak olmak değil mi âkıbetin, toprak ol toprak olmadan evvel." Bkz.: Sa'dî-i Şirāzî, *Gülîstân-ı Sa'dî*, s. 118

[Münserih: Müfte 'ilün fā 'ilün müfte 'ilün fā]

بیت⁴⁹

سر ز هوا تافتن از سروری است ترک هوا قوت پیغمبری است

[Beyt:

Ser zi-hevā tāftēn ez-serverī est Terk-i hevā kuvvet-i peygamberī est]

Tasavvufun temelini oluşturan kavramları Farsça olarak defterine kaydeden Mehmed Dede, bu kavramların bazılarının da Türkçe tercümelerini de vr. 24^a'da şu şekilde kaydetmiştir:

Bu sekiz 'ibārāt ki hvacegān qaddesa 'llāhu tariqatnıñ bināsı onuñ üzerindedir.

[Aklı nefesinde olmak]	[Hüş der dem]	دم ⁵⁰ هوش در
[Ayakların üzerine bakmak]	[Nazar ber-ka-dem]	نظر برقم
[Halktan Hakk'a doğru gitme]	[Sefer der vaṭan]	سفر در وطن
[Halk içinde halktan ayrı olmak]	[Ḥalvet der encümen]	خلوت در انجمن
Dilin kalble me'an zikri	[Yād kerd]	یاد کرد
Zikri gönül diliyle deme	[Bāz gešt]	باز گشت
Murākabe-i ḥavātır	[Niğāh dāšt]	نگاه داشت
Cenāb-ı Ḥak'dan dā'imā āgāh olmaktadır	[Yād dāšt]	یاد داشت

Bunlardan mā'adā üç kelime dahi vardır:

Muhāsebe-i zamān	[Vuḳūf-ı zamānī]	وقوف زمانی
'Adede ri 'āyetle havātır-ı müteferrikayı	[Vuḳūf-ı 'adedī]	وقوف عددی
cem' etmektir	[Vuḳūf-ı ḳalbī]	وقوف قلبی
Gönül Cenāb-ı Ḥakdan āgāh olmaktadır		

Mehmed Dede ebced hesaplamaları ile de ilgilenmiş ve defterine bazı ebced hesaplamalarını kaydetmiştir. Defterin 6^b ve 7^a yapraklarına kaydedilen iki türlü ebced hesabı bulunmaktadır. Bunlardan biri Hesāb-ı Neyyir, diğeri ise Hesāb-ı Beyyinat olarak kaydedilmiştir. Hesāb-ı Neyyir, yaygın olarak bilinen ebced hesabından farklı değildir. Hesāb-ı Beyyinat ise, harflerin bizzat kendi yazılışlarında bulunan harflerin iki ya da üç harfli olmalarıyla ilgilidir. Üç harfli olanların son iki harfleri, iki harfli olanların iki son harflerinin ebced değerleri esas alınmıştır. Örneğin, dāl harfinin değeri 31 olarak kaydedilmiştir. Dāl harfi üç harften oluştuğu için son iki harfi olan elif ve lam harflerinin değerlerinin toplamı 30+1=31 olduğundan bu şekilde kaydedilmiş olmalıdır. Ha ve Ya harflerinin değeri ise 1 olarak kaydedilmiştir. Zira iki harfli olan Ha ve Yā harflerinin son harfleri elif'tir ve ebced değeri 1'dir. Muhammed ve İslam kelimeleri ile Ali ve İman kelimelerinin ebced hesabıyla aynı değere tekābül etmesini sağlamak için böyle bir yöntem takip edilmiş olmalıdır. Zira bu kelimeler aynı usulde hesaplanmış olsalardı, Muhammed kelimesi 92, Ali kelimesi ise 110 etmeliydi. Defterde bulunan ebced hesaplamaları şu şekildedir:

⁴⁹ Bkz.: Hakīm Cemāleddīn Ebū Muhammed İlyas bin Yūsuf-i Nizāmī, *Hamse-i Nizāmī, Mahzenü'l-esrār*, s. 68

⁵⁰ Burada bulunan kelimelerin anlamları için bkz.: Uludağ, Süleyman; *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 89, 206, 233, 366, 372, 417, 527.

[vr. 6 ^b]		Ḥesab-ı beyyinât-ı Muḥammed		Ḥesab-ı neyyir-i İslâm	
<u>Ḥurûf</u>	<u>'Aded</u>	<u>Ḥurûf</u>	<u>'Aded</u>	<u>Ḥurûf</u>	<u>'Aded</u>
Mîm	50	Elif	1	Sîn	60
Ḥa	1	Lâm	30	Elif	1
Mîm	50	Mîm	+40		
Dâl	+31		132		
					132

[vr. 7 ^a]		Ḥesab-ı beyyinât-ı 'Alî		Ḥesab-ı neyyir-i Īmân	
<u>Ḥurûf</u>	<u>'Aded</u>	<u>Ḥurûf</u>	<u>'Aded</u>	<u>Ḥurûf</u>	<u>'Aded</u>
'Ayn	60	Elif	1	Yâ	10
Lâm	41	Mîm	40	Elif	1
Yâ	+1	Nûn	+50		
	102		102		

Mehmed Dede tarafından kime ait olduğu belirtilerek deftere kaydedilmiş birçok Farsça beyit de bulunmaktadır. En güzel ve anlamlı örneklerinden biri vr. 8^a'da şu şekilde kaydedilmiştir:

حَضْرَتِ شَيْخِ الْمُشَافِخِ أَبُو الْمُكَارِمِ رُكْنُ الْمِلَّةِ وَالِدَيْنِ غَلَاءُ الذَّوْلَةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَرَمَايد⁵¹

[Remel: Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün]

دائما با نفس خود بودن به حرب

سالکا دانی که شرط راه چیست

ترک کردن لقمه شیرین و چرب

قوت خود از خون دل کردن مدام

خلوت تاریک و ذکر چار ضرب⁵²

ترکی خوابی و بیداری شب

Hazret-i şeyḫü'l-meşâyihî Ebû'l-mekârimi rüknü'l-milleti ve'd-dîni 'Alâ'ü'd-devleti raḍıya'llâhu 'anhu fermâyed⁵³:

[Sâlikâ dâni ki şart-ı râh çîst

Dâ'imâ bâ nefsi-i ḥud bûden be-ḥarb

Ḳût-i ḥud ez ḥûn-i dil kerden mudâm

Terk kerden luḳme-i şîrîn u çerb

Terk-i lî'âbî u bîdârî-i şeb

Ḥalvet-i târik u zikr-i çâr darb]

Mehmed Dede önce Kalenderîlerde görülen daha sonra Mevlevîlerden Divâne Mehmed Çelebi ve Yusuf Sîneçâk'ın da kabul ettikleri çârdarb âdeti ile ilgili bir bilgiyi defterine, bilinenden değişik bir şekilde kaydetmiştir. Farsça ve Arapça iki kelimeden oluşup 'dört vuruş' anlamına gelen 'çârdarb', saç, sakal, bıyık ve kaşları tamamen kesmeye verilen isimdir⁵⁴. Mehmed Dede ise,

⁵¹"Şeyhlerin şeyhi Hazret-i Ebu'l-Mekârim Rukneddîn Alâü'd-devle (Allah ondan razı olsun) şöyle buyurdu." Rükniyye tarikatının kurucusu olan bu kişi için bkz., Şahinoğlu, M. Nazif; Alâüddevle-i Simnânî, DİA., II, 345-347.

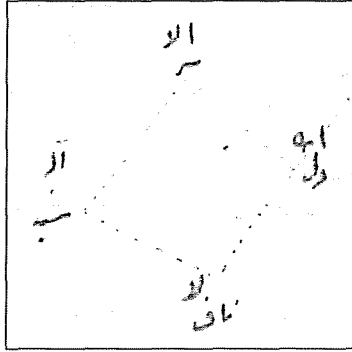
⁵²"Ey salık yolun şartının ne olduğunu bil; daima nefsinle savaşmaktır. Aziğünü gönül kaniyla her zaman sulamak; yağlı ve tatlı lokmayı terketmektir. Gece uykusunu terk edip gece uyanıklığını seç; karanlıkta yalnız başına zikret ve çâr-darbi yerine getir.

⁵³Bahsedilen şahsın tam adı Ebû Mekârim Rükneddîn Alâüddevle Ahmed Bin Muhammed-i Beyâbankî'dir. Daha geniş bilgi için bkz.: Molla Cami, *Nefahâtü'l-üns*, 503-507

⁵⁴Daha geniş bilgi için bkz. Yazıcı, Tahsin; "Çârdarb", DİA., VIII, 226-227.

çârdarb'ı bilinen şeklinden daha farklı bir tarzda ele almış, şekli ile birlikte kaydetmiştir. Defterde vr. 8^a'da kaydedilen şekil şöyledir:

صورت ذکر چار ضرب اینست⁵⁵

لَا	إِلَّهَ	إِلَّا	اللَّهِ
ناف	سینه	سر	دل

[Şüret-i zikr-i çâr zarb inest

Lā	İlähe	İllā	Allāh
Nāf	Sīne	Ser	Dil ⁵⁶

Mehmed Dede'nin şiire ve edebiyata duyduğu alaka defterlerindeki manzum metin yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Bununla ilgili en güzel örnekler tasavvufî manzum sözlerdir. Ancak defterde Mehmed Dede'nin hangi mutasavvıfa ait olduğunu belirttiği beyitler, Osmanzâde Hüseyin Vassâf'ın Sefîne-i Evliyâ isimli eserinde başka mutasavvıfların sözleri olarak kaydedilmiştir⁵⁷.

Aynı bahir ve vezinle defterde vr.11^b'de kaydedilmiş olan ve tasavvuf büyükleri tarafından tasavvufun tarifinin yapıldığı beyitler şu şekildedir:

Ez beyân-ı taşavvufân-ı evliyâ 'u 'llāh 'azze ve celle⁵⁸

[Hezec: Mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün]

Şeyh 'İmâdü'd-dîn fermâyed⁵⁹

Taşavvuf terk-i kııl u kıale derler

Hemân vech ü semâ' u hâle derler⁶⁰

***

Şeyh Vahde'd-dîn fermâyed⁶¹

⁵⁵ Çâr-darb zikrinin şekli budur.

⁵⁶ "Allah'tan başka ilah yoktur. Göbek, göğüs, kafa, gönül."

⁵⁷ Bu beyitler hakkında geniş bilgi için bkz., Osmanzâde, Hüseyin Vassâf; *Sefîne-i Evliyâ*, I, s. 26

⁵⁸ Aziz ve Celil olan Allah'ın veli kulları olan tasavvufçuların beyanlarındandır.

⁵⁹ Şeyh 'İmâdü'd-dîn buyurur.

⁶⁰ Bu beyit için bkz.: Uzun, Mustafa; *Dede Ömer Rüşenî'nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi*, s. 134.

⁶¹ Şeyh Vahdü'd-dîn buyurur.

Taşavvuf külli geçmektir özünden *Daği incinmemektir el sözünden*

***

Şeyh Nizāmu'd-dīn fermāyed⁶²

Taşavvuf yār olup bār olmamaktır

Daği hergiz dil-āzār olmamaktır

***

Şeyh Ebū'l-vefā fermāyed⁶³

Taşavvuf etmemektir kec uşüle

Qadīmī mazhar olmaktadır kabüle

***

Şeyh Şadre'd-dīn-i Şaft

Taşavvuf terk-i dünyā ile 'uqbā

Kala arada maḥzā zāt-ı Mevlā

***

Şeyh Rūšenī fermāyed⁶⁴

Taşavvuf terk-i dünyā-yı denīdir

Bu sözü söyleyen bil Rūšenī'dir

***

Şeyh Murād Hīşār fermāyed⁶⁵

Taşavvuf kimse gönülün yıkamamaktır

Harām u nehy olana bakmamaktır

Mehmed Dede defterine farklı birçok Türkçe şiirler kaydetmiştir. Bu şiirlerin birçoğu oldukça meşhurdur. Örneğin Fuzûlî'nin gazellerinden bir beyit, yazarı söylenmeden vr. 12^b'de şu şekilde kaydedilmiştir:

[Remel: Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün]

Olsa isti'dād-ı 'arīf kâbil-i idrāk-ı vahy

Emr-i Haḫ irsâline her zerredir bir Cebre'ül⁶⁶

Sultânü'ş-şuarâ Bâkî (ö.1008/1600)'nin Kânûnî Sultan Süleyman (slt. 926/1520-974/1566)'ın ölümü üzerine yazmış olduğu terkîb-i bend türündeki mersiyesini defterine vr. 17^b'de şu şekilde kaydetmiştir:

[Muzâri': Mef'ülü fā 'ilātü mef'ülü fā 'ilün]

Beyit:

Añ ol demi ki âḫir ola nevbahār-ı 'ömr

Berg-i ḫazāna dönse gerek rüy-i lāle-reng

Âḫir mekâmñ olsa gerek cür'a gibi ḫāk

Devrân elinden erse gerek cām-ı 'işe seng

Âdem odur ki âyineveş kalbi şâf ola

Sīneñde neyler âdem iseñ kīne-i peleng⁶⁷

⁶² Şeyh Nizāmü'd-dīn buyurur.

⁶³ Şeyh Ebu'l-Vefa buyurur.

⁶⁴ Şeyh Rūšenī buyurur.

⁶⁵ Şeyh Murad Hisar buyurur.

⁶⁶ Bu beyit için bkz.: Füzulî, *Füzulî Divanı*, Gazel no.: 177, s. 216

⁶⁷ Bu mersiye Kanunî Sultan Süleyman mersiyesi olarak da bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz.: İpekten, Haluk; *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, 178-179; *Bâkî Dîvânı*, 1. *Musammât*, 75.

Mehmed Dede son dönem Mevlevî dedelerinden Hüseyin Sıdkî Dede (ö. 1933), Remzî Dede (ö. 1944), Hasîb Dede (ö. 1871)'nin şiirlerinden bir kısmını da defterine kaydetmiştir. 'Hüseyin Sıdkî Dede Efendi Hazretlerinin' başlığı ile kaydettiği Türkçe şiir vr. 27^b ile 29^a arasında bulunmaktadır.

Hüseyin Sıdkî Dede Efendî Hazretleriniñ:

[Remel: Fâ 'ilâtün/fâ 'ilâtün/fâ 'ilâtün/fâ 'ilün]

Cilvegâh-ı feyz-i Hâkîr dergeh-i Munlâ-yı Rûm

Bezm-i hâşş-ı 'işret-i rûhâniyânı onda gör

Câm-ı ser-şâr-ı mey-i gülfâmı her dem devreder

Ma 'nevî humhânedir pîr-i muğânı onda gör

Âfitâb engüştgezdir âb-ı âteş-rengine

Hamr-ı reşk-efzâ-yı mihr-i âsumânı onda gör

Eylemez sâgar-keşi mestân-ı çarha ser-furû

Mest-i lâ-ya 'kıl olan kerrübiyânı onda gör

Neş'emend-i cur'ası iklîm-i cem'in şâhidir

Mübtelâ-yı fırkate dârü-yi cânı onda gör

Ya 'nî hestî-süz-i dildir çeşni-i duhtî-yi zî

Der-güşâ-yı sırdır esrâr-ı cihânı onda gör

Eşk-i çeşmim sulayıp müjgânım etse ruft-i rûb

Minnet-i cândır o bî-had imtinânı onda gör

Gülşen-i ezhâr-ı râz-ı mesnevî hem bu maqâm

Nev-be-nev güller açılmakda bu şânı onda gör

'Azm-i gülbün eylese bir gül deger bir goncası

Câ-nişîn olur bu hâl-i câvidânı onda gör

Şafvet-i reng-i gülü etse teğayyür bülbülü

Sinesin çâk eyleyip âh u figânı onda gör

Eyleme şimdi gül-i şad-berge minnet bülbülâ

Gonca-i vâhid yeter büy-i cinânı onda gör

Şâh-i 'izzetde olup çehre-güşâ-yi mes'adet

Meşrebinde cilveger yümn-i zamânı onda gör

Mesned-ârây-ı reşâdet oldu ya 'nî Sıdkıyâ

Hazret-i Vâhid efendî zevk-i âmı onda gör

'Ömr ü iqbâl ü şafâsm eylesün Yezdân mezîd

İnbisât-ı bâl u tevfiğe Kıranı onda gör

Cây-ı irşâda ku 'üdünde bu târih-i laîf

*Oldu sâniḥ şevḳ ile ol nükte-dâni onda gör*⁶⁸

*Sene 1305*⁶⁹

Remzî Dede'nin bir şiiri

[Remel: Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün]

Müjde mü 'minler size iḥsân-ı Raḥmândır gelen

Şânna ta 'zîm ediñ bu mâh-ı ğuḫrândır gelen

Ondadır feyz-i hidâyet ondadr 'afv u kerem

Ḳadrini bîl mevsim-i inzâl-i Ḳur'ândır gelen

'İyd-ı ekber her günü ḳadr-i mübârek her gece

Ehl-i îmâna ne muḫlu lutf-u sübhândır gelen

Zulmet u ḳasvetden âzâd etmeye şâ'imlerî

Nür-ı İslâm nür-u îmân nür-ı 'irfândır gelen

Ḥâne-i ḳalbî temizle hoşca istikbâl için

Ni'metî mebzûl bir mihmân-ı zîşândır gelen

El-ḫazer senden şikâyet etmesin yarım âmân

Rûz-i mahşer şâfi '-i aşḫâb-ı 'işıyândır gelen

36a.

Raḫmet ü ğuḫrân hedâyâsiyla cennet bahşeder

Derde dermân vaşl-ı cânân 'itḳ-ı nîrândır gelen

Mâsivâdan şâ'im ol Remzî dilerseñ vaşl-ı Ḥaḳ

Râh-ı 'aşḳı ḳullara ta 'lîm-i yezdândır gelen

Hasîb Dede'nin bir şiiri (vr. 34b):

[Remel: Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün]

Ey gönül var tâ eliñde câm u cem

Bûd nâ bûd-ı cihâna etme hem

Ḥâḫıra hiç gelmesin bi'llahi ğam

Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Benliĝi terkeyleyip gerçi sen ol

Ḥânedân-ı Muştafada yek ten ol

Bu demî yârına ḳoyma sen sen ol

Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Diñle nâynî naĝmesîn ey merd-i Ḥaḳ

⁶⁸ Bu mısra 'şevḳ ile ol nükte-dâni anda gör' ebced hesabıyla 1305 etmektedir.

⁶⁹ Sıdkî Dede hakkında geniş bilgi için bkz.: Gölpinarlı, Abdülbâkî; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 332, 410

Senden ayrı var mı birşey âl sebağ

Pâk edip levh-i dilî 'ârifce bâğ

Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Mehmed Dede, Remzî Dede'nin vefatına düşürülen tarih ile Mesnevîhan Sıdkî Dede'nin vefat tarihlerini de şu şekilde kaydetmiştir:

(vr.33b)

Remzî Dede merhûmun vefâtına dâir⁷⁰:

Yanıyor hasretle sîne-i hicrânzedemiz

Gitti pîrimiz bû ilimden yıkıldı meykedemiz

Bizlere kimler sunacak şimdî kevser-i Mevlânâyı

Hû diyerek gitti hemân cennete Remzî dedemiz

1242

(vr. 36b)

Mesnevîhan Şıdkî Dede Efendî rahmetu'llâh-i 'aleyh hazretleriniñ dâr-i bekāya teşrîflerî:

Rebî'u'l-evvel fi 1352; 17 Temmûz-i Efrencî 1933; 10 Haziran Rûmî 1349, 27

Yevm-i Pâzârtesi İsneyn akşamı sâ'at âlâturka 1

Ankaralı Mehmed Dede, Sultan Veled'in Rebâb-nâme adlı mesnevî nazım şekliyle yazılmış olan eserinden örnekler almayı da ihmal etmemiştir:

[vr. 39^a]

[Remel: Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün]

می نماید بر تو جنت را سقر

چیزها را آنچنان بینی که هست

می شود هر گرم ازو افسرده

جوهرست او غیر آن اعراض دان

چون شوی زین پاک کردی آن دمی⁷¹

این غرض چون شیشه آمد در نظر

پرست از غرض چون بگذری ای خود

پرستی پرده نیست همچون خود

خود پرستی اصل هر اغراض دان

زو فزاید این غرض در آدمی

[*În ğaraž çün şîşe âmed der nazâr*

Ez ğaraž çün bugzerî ey ħud-perest

Nîst hemçün ħud-perestî perdeî

Ĥud-perestî âşl-ı her iğrâz dân

Zû fezâyed in ğaraž der âdemî

Mî numâyed ber tu cennet râ sağar

Çîzhâ râ ânçenân bînî ki hest

Mî şevved her germ ezû efsurdeî

Cevherest û ğayr-i ân a'râz dân

Çün şevvî zîn pâk kerdî ân demî]

⁷⁰ Remzi Dede hakkında geniş bilgi için bkz.: Küçük, Sezai; *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 278-279

⁷¹ "Bu istek görünüşte cam gibidir; cenneti sana cehennem gösterir. İstekten vazgeçersen ey kendini beğenmiş; her şeyi varolduğu gibi görürsün. Kendini beğenmişlik gibi bir perde yoktur; onunla her iyilik yok olur gider. Kendini beğenmişliği her isteğin aslı bil; o özdür ondan başkasını istekler bil. İnsan da istek ondan dolayı çoğalır; onu temizlediğin an olursun ancak." Bu beyitler için bkz.: Sultan Veled, *Rebabnâme*, Değirmençay, Veyis; s. 32

Mehmed Arısoy Dede Hz. Ali'ye ait olduğunu belirttiği Arapça bir şiiri de defterinde vr. 43^b'de şu şekilde kaydetmiştir⁷²:

دَعِ الْجِرْصَ مِنَ الدُّنْيَا وَ فِي الْعَيْشِ فَلَا تَطْمَعِ
فَلَا تَجْمَعِ مِنَ الْمَالِ وَلَا تَذَرِ لِمَنْ تَجْمَعِ
فَقَبِيرٌ كُلُّ ذِي جِرْصٍ غَنِيٌّ كُلُّ مَنْ يَفْتَنُغِ
فَإِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ وَسَوْءُ الظَّنِّ لَمْ يَنْفَعِ⁷³

Mehmed Dede, belki de yaşı ilerlemiş olduğundan bir takım ilaç tariflerini de defterinin bazı yerlerine kaydetmiştir. Örneğin vr. 32^b'de ayaktaki nasır için şöyle bir tarif yazmıştır:

Ayaқта olan naşıra ve el yarıklarına sürülecektir:

Bir fincān kıliserin

Bir fincān kolonyā

Yarım fincān oksijen

Bir dāne limon şuyu

Bir fincān su

Bunları bir şişeye koyup çalkayup ayaқта olan naşıra ve el yarıklarına sürmelidir.

Ankaralı Mehmed Dede, herkes için faydalı olabilecek duaları, yararlarını da söyleyerek defterine kaydetmiştir. Bu duaların en güzel örneklerinden biri vr. 44^b'de şu şekildedir:

Rivāyetde geldi ki bir kimseniñ ma'îşeti dār olsa şabāh namāzınıñ sünneti ile farzı beyninde bu tesbîh yüz kere okusa Hâk tebārake ve te'ālā onuñ ma'îşetiniñ āsān eder.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهُ⁷⁴

SONUÇ

Bu çalışma Ankaralı Mevlevî Mehmed Arısoy Dede'nin hayatı ve defterleri hakkındaki bilgileri ihtiva etmektedir. Mehmed Arısoy Dede'nin hayatı hakkında bu güne kadar Mehmet Ali Uz tarafından bir kitap yayımlanmış ve A. R. İzzet Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesinde bulunan defteri de Arzu Yılmaz tarafından incelenerek Yüksek lisans çalışması olarak takdim edilmiştir. Mehmed Dede'nin Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesinde 125 numara

⁷² Bu beyitler bazı eserlerde hafif değişikliklerle yazarı belirtilmeden anonim olarak kaydedilmiştir. Beyhakî'nin El-Mehâsin ve'l-Mesêvî adlı eserinde ise bu beyitlerin Arap edebiyatının ünlü şairlerinden Ebû Nûvas'a ait olduğu belirtilmektedir.

⁷³ Dünyada hırsı bırak, hayat için tamah etme. Malı biriktirme, kimler için biriktirdiğini bilemezsin. Hırs sahibi herkes fakirdir, kanaat eden herkes zengindir. Çünkü rızık taksim edilmiştir, ve suizan kişiye fayda etmez. (Ali b. Ebî Tâlib)

⁷⁴ "Allah'ı hamd ederek tesbih ederim, Yüce Allah'ı tesbih ederim, Allah'tan bağışlanma dilerim."

ile kayıtlı olan defteri tarafımızdan incelenerek içeriği bu makale ile ilim âlemine tanıtılmaya çalışılmıştır.

Mehmed Dede iyi bir öğrenim gördükten sonra memuriyete atılıp ikbali için çalışmak yerine Konya'daki Mevlânâ Dergâhında derviş olarak dünyayı değil ahireti tercih ettiğini ispatlamış bir kişiliktir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1925 yılında alınan bir kararla tekke ve zaviyeler kapatılınca Mevlânâ Dergâhında yaşayan bütün dervişlerin o zamana kadar yaşadıkları hücreleri terk etmeleri gerekmiştir. Burada yaşayan dervişlerin çoğu Suriye'de bulunan ve o dönemde faaliyet gösteren Mevlevî dergâhlarına gittiği halde Mehmed Dede ısrarla hücrelerini terk etmek istememiş, ömrü boyunca hücrelerinde kalarak hizmete devam etmeyi istediğini dönemin Müze Müdürüne bildirmiştir. Yapılan görüşme ve yazışmalardan sonra dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Mehmed Dede için özel bir izin çıkartarak ömrü boyunca dergâhta hizmet etmesini sağlamıştır.

Mevlânâ Dergâhında yetişen son Mevlevî dedelerinden olan Ankaralı Mehmed Dede'nin defterlerine kaydettiği bilgiler hem tarihî hem de edebî açıdan içerisinde bulunduğu kültür ortamını ifade etmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe birçok edebî parçayı ihtiva eden defterin tasavvufî açıdan da ayrıca değerlendirilmesi uygun olacaktır. Yapılan bu çalışmayla edebî bir defterde bulunmaması gereken adresler, küçük notlar, kütüphane kayıtları gibi bilgilerin de deftere kaydedildiği görülmüştür. Bu durum Mehmed Dede'nin bu defteri sürekli yanında taşıyor olması ile açıklanabilir. Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Cumhuriyet döneminde yaşamış son Mevlevî Dedelerinden olan Ankaralı Mehmed Dede defterine sayıca kırkı aşkın Mesnevî beytini de kaydetmiştir. Döneminde Mesnevî hafızı olarak bilinen Mehmed Dede'nin defterine kaydettiği bu beyitlerin bir kısmı Mesnevî'ye sonradan eklenmiş beyitlerdir. Muhtemelen Mehmed Dede ezberinde olmayan bu beyitleri unutmamak ve belki de ezberlemek için defterine kaydetmiş olmalıdır.

Mehmed Dede; Farsça eserler veren Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sultan Veled, Senâî-i Gaznevî, Attâr-ı Nîşâbûrî, Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî ve Nizâmî-i Gencevî gibi birçok ünlü mutasavvî ve şairin şiirleri yanısıra; Bâki ve Fuzûlî gibi ünlü Türk şairlerinin şiirlerini de defterine kaydetmiştir. Yapılan tüm araştırmalara rağmen defterde şairi tespit edilemeyen yirmi kadar Farsça beyit mevcuttur. Bunun yanında birçok Kur'ân ayeti ve Hadis-i Şerîf de Mehmed Dede tarafından bu deftere kaydedilmiştir.

Kaynaklar:

- » ANIT Dergisi, Ankaralı Mehmed Dede Özel Sayısı, sayı: 27, Konya, Mayıs 1960
- » ARAZ, Nezihe, "Mehmed Dede Efendi", Anıt Dergisi, Konya, Mayıs 1960
- » BÂKÎ, Bâkî Dîvânı, Haz.: Sabahattin Küçük, TDK. Yay., Ankara, 1994
- » CAN, Şefîk, Hz. Mevlânâ'nın Rubâîleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1990
- » DEĞİRMENÇAY, Veyis, *Sultan Veled ve Rebâbnâme*, (Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.), Erzurum, 1996, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- » ELGİN, Necati, "Hücrenişin Mehmed Dede", Anıt Dergisi, Konya, 1960
- » FUZÜLÎ, *Fuzûlî Divanı*, Haz.: Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Akçağ Yay., Ankara, 1990

- » GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkilâp ve Aka Yay., İstanbul, 1983
- » GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlâna Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2003
- » HÂFİZ-İ ŞİRÂZÎ, *Dîvân-ı Hâfız*, Haz.: Dr. Yahya Karîb, Tahran, 1354 h.ş./1975
- » HÂFİZ-İ ŞİRÂZÎ, *Hâfız Dîvânı*, Çev.: Abdülbâki Gölpinarlı, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1992
- » HAKİM CEMÂLUDDİN EBÜ MUHAMMED İLYÂS B. YÜSUF NİZÂMÎ, *Hamse-i NİZÂMÎ, İntişârât-ı Dûstan*, Tahran, 1388 hş./2009
- » İPEKTEN, Haluk, *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yay., Ankara, 1998
- » KARA, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yay., İst. 2002
- » KÜÇÜK, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Vefa Yay., İstanbul, 2007
- » MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ, *Külliyyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz.: Bediüzzaman-ı Furûzânfer, Tahran, 1372 hş./1993
- » MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ, *Külliyyât-ı Şems*, Tsh.: Bediüzzamân-ı Furûzânfer, Nigâh Yay., Tahran, 1374 hş./1995
- » MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ, *Mesnevî-i Şerîf*, Manzûm Nahîfî Tercümesi, Süleyman Nahîfî, Haz.: Prof. Dr. Amil Çelebioğlu, I-VI, İstanbul, 2000
- » MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ, *Mesnevî*, Çev.: Veled İzbudak, I-IV, MEB. Yay., İst., 1988
- » MOLLA Camî; *Nefahâtü'l-üns*, 1289
- » OSMÂNZÂDE HÜSEYİN VASSÂF, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz.: Prof. Dr. Mehmet Akkuş-Prof. Dr. Ali Yılmaz, I-V, Kitabevi Yay., İstanbul, 2011
- » ÖNDER, Mehmet; "Mehmed Dede", *Anıt Dergisi*, Ankaralı Mehmed Dede Özel Sayısı, sayı: 27, Konya, Mayıs 1960, s. 6-11
- » ÖZÖNDER, Hasan, "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", *II. Milli Mevlâna Kongresi*, (Tebliğler), 3-5 Mayıs 1986, Konya, 1987
- » PAKALIN, Mehmet Zekî, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB. Yay., İstanbul, 2004
- » SA'DÎ-İ ŞİRÂZÎ, *Gülîstân*, Tashîh: Afî-i Küçekî, 1371 hş./1992
- » SAYAR, Ahmet Güner, *Hasan Âli Yücel'in Tasavvufî Dünyası ve Mevlevîliği*, Ötüken Yay., İstanbul, 2002
- » SENÂFÎ GAZNEVÎ, *Hadîkatü'l-hakîka ve Şerîatü't-tarîka*, İntişârât-ı Nigâh, Tahran, 1387 hş./2008
- » TOP, H. Hüseyin, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Yay., İstanbul, 2001
- » ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001
- » ULUNAY, Refî Cevad, "Dede'miz de Göçdü", *Anıt Dergisi*, Konya, Mayıs, 1960
- » UZ, Mehmet Ali, *Ankaravî Mehmed Dede*, Merhaba Ofset, Konya, 2004
- » UZUN, Mustafa; *Dede Ömer Rüşenî'nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi*, (Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1982
- » YAZICI, Tahsin; "Çârdarb", *DİA*, VII, İstanbul, 1993, s. 226-227
- » YILMAZ, Arzu, *Ankaralı Mevlavî Mehmed Arsoy Dede'nin Hayatı ve Koyunoğlu Kütüphanesi'ndeki Defteri (Metin-İnceleme)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.